

O'QUVCHILARNI ONGLI KASB TANLASHIDA MAKTAB PSIXOLOGINING O'RNI

Buxoro viloyati G'ijduvon tumani

63-maktab psixologi

Bahriddinova Zarifa

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarning ongli kasb tanlashi jarayonida maktab psixologining o'rni, kasbiy yo'naltirish ishlarining samarali tashkil etilishi, individuallashtirilgan psixologik yordam usullarining ahamiyati va ta'siri keng yoritiladi. Maktabda o'quvchilarning qiziqishlari, moyilliklari, qobiliyatlari hamda shaxs sifatida shakllanishida maktab psixologining vakolati, faoliyat mazmuni hamda zamonaviy hamkorlik ko'nikmalari tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Kasb tanlash, psixolog, o'quvchi shaxsiyati, maktab, kasbiy yo'naltirish, psixodiagnostika, maslahatashunoslik, motivatsiya, individuallik, rivojlanish, ijtimoiy muhit.

Hayotda har bir inson o'z o'rni va ahamiyatiga ega kasb egasi bo'lishga intiladi. Ayniqsa, bugungi zamonda kasb tanlash masalasi yoshlik davriga, har bir o'quvchining ma'naviy va intellektual rivojiga bevosita ta'sir ko'rsatuvchi eng muhim bosqichlardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti, ilm-fan, texnika va iqtisodiy sohalarning jadal rivojlanishi fonida maktab bitiruvchilarining ongli, samarali va ijtimoiy mos kasb tanlashi muhim ahamiyat kasb etmoqda. Aynan shu jarayonda maktab psixologining kasbiy yo'naltirish borasidagi faoliyati, professional maslahatlari va shaxsga yo'naltirilgan psixoprofilaktik choralar muhim o'rin tutadi. O'smirlik va ilk yetuklik yoshi o'quvchining ongli kasb tanlash qaroriga kuchli ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilar uchun mazkur imkoniyat va tanlov jarayoni, ko'pincha, noaniqlik, o'ziga ishonchsizlik, qobiliyat va ehtiyojlar orasidagi ziddiyatli holat, otionalarning bosimi, jamiyatdagi stereotiplar sababli murakkablashadi. Shu bois maktab psixologi mazkur muammolar yechimida, o'quvchi shaxsiyatining rivojlanishida, uning ichki resurslarini ochishda, kasb-hunar tanlashda mustahkam psixologik tayanch bo'lib xizmat qiladi [1].

Kasb tanlash har bir shaxs hayotidagi eng muhim va mas'uliyatli bosqichdir. O'quvchilar ushbu tanlovda o'zlari uchun foydali, qiziqarli, ijtimoiy ahamiyatli va iqtisodiy baraka keltiradigan kasbga intiladilar. Psixologiyaning turli nazariyalariga ko'ra, kasb tanlash insonning shaxsiy qiziqishlari, qobiliyat va salohiyat darajasi, ijtimoiy muhit, ruhiy holat, oila va maktabdagi ijtimoiy psixologik omillar, motivatsiya, hayotiy ideal va orzularga asosan yuzaga chiqadi. O'quvchilar uchun kasb tanlash jarayoni ko'plab tashqi va ichki omillarga bog'liq. Bu jarayonda individual

ehtiyojlar, taraqqiyot darajasi, o'z-o'zini anglash, jamiyat ehtiyojlari, kelajakdagi natijalar, ijtimoiy maqom kabi ko'plab unsurlar muhim rol o'ynaydi. Aynan shuningdek, o'quvchilar o'z imkoniyatlarini va cheklovlarini to'liq anglamay turib, xatoli kasb tanlashi mumkin. Bunday muammolarni o'z vaqtida aniqlash hamda yumshatish yoki to'g'ri yo'naltirish uchun maktabda professional yordam tizimini yo'lga qo'yish talab etiladi [2].

Maktab psixologining asosiy vazifalaridan biri — o'quvchilarga to'g'ri kasb tanlash, kasbga moslashish, o'z shaxsiyati va imkoniyatlarini anglay olish yo'lida maqsadli, tizimli va samarali yordam ko'rsatishdan iborat. Psixolog o'quvchining shaxsini har tomonlama o'rganadi — ularning qiziqishi, ijtimoiy faolligi, darsdan tashqari mashg'ulotlardagi ishtiroki, kasbga oid tushunchalari, xohish-iqtidor, shaxsiy motivatsiyasini tahlil qiladi. Zamon talabiga javob bera oladigan shaxs tarbiyasi uchun psixolog kasbiy yo'naltirish va maslahatashunoslik bilan shug'ullanadi. Shuningdek, psixolog maktabda o'quvchilar, ota-onalar va pedagoglar o'rtasida kasb tanlash bilan bog'liq muammolar, ijtimoiy-psixologik ziddiyat, o'zaro kelishmovchilik, xatoli stereotiplarga qarshi ma'naviy-psixologik immunitet yaratishga katta e'tibor qaratadi. O'quvchi uchun kelajak kasbining jamiyatdagi o'rni, moddiy va axloqiy qadriyat sifatidagi ahamiyati haqida maslahat va tavsiyalar beradi. Maktab psixologi o'quvchilarga o'zini anglash, mushohada yuritish, mustaqil qaror qabul qilish, o'zini kasb sohasida ko'ra bilish, mehnat jarayonini idrok etish, muvaffaqiyat va qiyinchiliklarni baholay olish, faoliyatdan zavq olish qobiliyatini shakllantirishga faol yordam beradi [3].

Kasb tanlash jarayonida maktab psixologi birinchi navbatda o'quvchilarning individualligini, ularning bilim, ko'nikma va motivatsiyasini chuqur tahlil qilish uchun psixodiagnostik testlardan foydalanadi. Zamonaviy diagnostik vositalar, psixologik so'rovnomalar, temperament, xarakter, qiziqishlar, intellekt darajasi, stressga chidamlilik, mehnatga munosabat, liderlik va kommunikativ o'ziga xosliklarni aniqlovchi testlar o'quvchilarni anglashda muhim rol o'ynaydi. Psixologik tadqiqotlar natijasida har bir o'quvchini asosiy kasb yo'nalishlariga mos keluvchi qobiliyatlari, kasbiy intilishlari, ijtimoiy muhitga moslashish ko'rsatkichlari aniqlanadi. Bunda o'quvchining o'zini o'rganishga, tashqi aqidalar va stereotiplardan mustaqil faoliyat tanlashga, qonuniyatli rivojlanishga ruhlantiriladi. Muallim va ota-onalar bilan hamkorlikda kasb yo'naltirish rejalari ishlab chiqiladi. O'quvchi harakatlanadigan muhit, jamiyat talabi, kasblarning bugungi va kelajakdagi istiqboli haqida keng qamrovli ma'lumotlar psixolog tomonidan o'quvchilarga yetkaziladi, zarur yordam va tavsiyalar beriladi [4].

O'quvchilarning ongli va ixtiyoriy kasb tanlashida maktab psixologi va ota-onalarning jadallashgan hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ota-onalar ko'pincha o'z farzandining imkoniyatlarini yoki zamon talablari va kasblarning haqiqiy holatini

to'liq anglamagan holda, ularning qiziqishlari, moyilliklari va yetakchi kompetensiyalarini inkor etishi yoki xatoli kasb tanlashga undab yuborishi mumkin. Psixolog ijtimoiy-psixologik seminar va treninglar, suhbat va davra suhbatlari yordamida ota-onalarga zamonaviy kasblar, mehnat bozori, shaxsiy iqtidor va zamon talablari haqida ma'lumot beradi. Ota-onaga farzandining o'zini anglash, kasbiy yo'nalishdagi qobiliyat va imkoniyatlarini rivojlantirish, mustaqil qaror qabul qilish huquqini tan olish, farzandining kamchilik va ustunliklarini objektiv ko'ra olish, psixologik qo'llab-quvvatlash jihatidan to'g'ri yondashuvlarni singdiradi.

Psixolog o'quvchilarga professional sohani o'rganish, zamonaviy kasb yo'nalishlari, ustoz-shogirdlik namunalari o'rganish, kasbiy kompetensiyalar, o'z tevarak-atrofidagi imkoniyatlarni to'g'ri tahlil qilish, hayotda muvaffaqiyatga erishish uchun aniq harakat strategiyasini ishlab chiqishda yordam ko'rsatadi. Shuningdek, o'quvchining o'z qobiliyat va bilimni baholash, noto'g'ri tanlov, o'ziga ishonch yetishmasligi, boshqalar fikri ta'siriga tushib qolish kabi salbiy omillarni bartaraf qilish uchun ruhiy-imkoniyat, o'zini qadrlash, ishonchli maktab iqlimini shakllantirishda ham faol ishtirok etadi. Kasb tanlashda shaxs tarbiyasidagi ijtimoiy-madaniy muhit ham muhim rol o'ynaydi. Maktab psixologi o'quvchilarni ongli kasb tanlashga undash jarayonida milliy qadriyatlar, jamiyat ehtiyojlari, oila an'analari, milliy tarbiya unsurlarini ham hisobga oladi. Kasb tanlashda milliy qadriyat va yutuqlarga, xalq an'anasi va madaniyatiga mos kasblar haqida o'quvchilarga keng qamrovli axborot berish, ularda vatanparvarlik, mehnatsevarlik, milliy g'urur kabi tuyg'ularni shakllantirishda maktab psixologining faoliyati muhim bo'lib qoladi. Shuningdek, maktab psixologi kasb-hunar ta'limi muassasalari, o'quv markazlari, oliy ta'lim tashkilotlari bilan hamkorlikni yo'lga qo'yishi, o'quvchilarga sohaning zamonaviy rivojlanishini yetkazishi lozim [5].

Xulosa

O'quvchilarning ongli kasb tanlashi jarayonida maktab psixologining o'rni beqiyos ahamiyatga ega. Maktab psixologi nafaqat kasb tahlili va yo'naltiruvchi maslahat bilan shug'ullanadi, balki har bir o'quvchining o'zini anglash, bilim va qobiliyatlarni rivojlantirish, hayotiy maqsadlarni aniq belgilash, professional shaxs tariqasida shakllanishida tayanch, maslahatchi va hamkor sifatida faol ishtirok etadi. Maktab psixologining zamonaviy kasb tanlash sohasidagi faoliyati — zamonaviy testlar, interaktiv trening va maslahatlar, motivatsion tadbirlar va monitoring, ota-ona va maktab jamoasi bilan hamkorlik, o'quvchi shaxsiga individual yondashuv asosida amalga oshiriladi. Natijada, har bir o'quvchi mustaqil va zamonaviy ongli kasb tanlash, professional va ijtimoiy hayotda muvaffaqiyatli bo'lish uchun zarur bilim, ko'nikma va kompetensiyaga ega bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Usmonov S.H., «Psixologik maslahat va kasb tanlash asoslari», Toshkent: "Yangi asr avlodi" nashriyoti, 2021.
2. Qosimova R.G., «Bolalar va o'smirlar psixologiyasi», Toshkent: "IQTISOD-MOLIYA" nashriyoti, 2022.
3. Hasanov Sh.K., «Kasbiy yo'naltirish psixologiyasi», Samarqand: "Barkamol avlod" nashriyoti, 2023.
4. Egamberdiyeva G.A., «Maktab psixologiyasi va individual rivojlanish», Toshkent: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2020.
5. Karimova N.X., «O'quvchilarning kasb tanlash tayyorgarligi: nazariy va amaliy asoslar», Toshkent: "Uzbekiston" nashriyoti, 2021.
6. Shoalimov B.X., «Innovatsion psixologik maslahatlar», Farg'ona: "Ilm-yo'li" nashriyoti, 2022.
7. Jamoliddinova I.Z., «Yoshlar kasbga yo'naltirishda psixologik xizmat», Buxoro: "Ilm Ziyo" nashriyoti, 2023.